

РОЗДІЛ І

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ КОНФЛІКТ І КРИЗА СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

УДК 94:008(100)+327

Шморгун О.О.

кандидат філософських наук, доцент,
провідний науковий співробітник
відділу теорії та методології всесвітньої історії
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ВИТОКИ КРИЗИ ГЛОБАЛЬНОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

У статті показано концептуальну обмеженість існуючих базових футурологічних підходів до розуміння історичного процесу, їх нездатність побудувати ефективну прогностичну модель майбутнього. Проаналізовано геоеконімічні засади сучасної багатополісної геополітики, яка насправді не має нічого спільного з проголошуваними соціальними утопіями постіндустріалізму та фінансової цивілізації. Показано, що всі спроби забезпечення загальносвітової стабільності й розвитку на основі як новітніх інформаційних технологій, так і західного воєнного гегемонізму, ігноруючи інтереси країн світової периферії та напівпериферії, на практиці призвели до протилежних наслідків: небезпеки чергового оберту гонки, в тому числі ядерних, озброєнь. Розкриваються цивілізаційні витоки глобальної системи міжнародної безпеки, стрімкого наростання всесвітньої воєнної конфліктності.

Ключові слова: міжнародна безпека, ядерне роззброєння, футурологічні моделі, війна в Україні.

В статье показана концептуальная ограниченность существующих базовых футурологических подходов к пониманию исторического процесса, их неспособность построить эффективную прогностическую модель будущего. Проанализированы геоэкономические основы современной многополюсной геополитики, которая на самом деле не имеет ничего общего с провозглашаемыми социальными утопиями постиндустриализма и финансовой цивилизации. Показано, что все попытки обеспечить общемировую стабильность и развитие на основе как новейших информационных технологий, так и западного воюнного гегемонизма, игнорируя интересы стран мировой периферии и полупериферии, на практике привели к противоположным результатам: опасности очередного витка гонки, в том числе ядерных, вооружений. Раскрываются цивилизационные истоки глобальной системы международной безопасности, стремительного нарастания всемирной воюнной конфликтности.

Ключевые слова: международная безопасность, ядерное разоружение, футурологические модели, война в Украине.

The article shows the conceptual limitations of existing basic futurological approaches to understanding of the modern historical process, their inability to build an effective predictive model of the future. Considered geo-economical aspects of modern multipolar geopolitics that actually has nothing to do with the proclaimed social utopias and financial postindustrial civilization. It is made clear that all the global efforts to ensure stability and development on the basis of advanced information technologies or the Western military hegemony, ignoring the interests of the global semi-periphery in practice led to the opposite effects: the danger of the next round of the arms race, including nuclear. Revealed the origins of civilization crisis of the global system of international security and the rapid growth of global military conflict.

Keywords: *international security, nuclear disarmament, futurological models, the war in Ukraine.*

Прогресизм як постіндустріалізм

Основною передумовою та гарантією ефективності системи міжнародної безпеки є загальносвітова геоекономічна стабільність. Очевидно, що забезпечення цієї стабільності передбачає існування позитивного тренду загальносвітового економічного розвитку, за якого економічно і технологічно розвинені держави здатні виступати локомотивом модернізації глобальної економіки. Не випадково один з найбільш маститих футурологів Е. Тоффлер відзначав, що ідея хантінгтонівських «хвиль демократії» — невідворотності розповсюдження принципів ринкової економіки і демократичних цінностей у світовому масштабі – явно була навіяна його фундаментальною працею «Третя хвиля», в якій описано активний перехід розвинених індустріальних країн до постіндустріальної стадії. Ця стадія всесвітньо-історичного розвитку отримала також назву «інформаційного суспільства», «посткапіталізму», «нооекономіки», «фінансової цивілізації» і навіть «трансіндустріалізму». Йдеться про спосіб виробництва, за якого головним «продуктом» діяльності людини стане знання, а домінуючою формою власності, відповідно, інтелектуальна. Внаслідок цього начебто зміниться і сама природа ринкових механізмів, оскільки завдяки гранично гнучким і автоматизованим виробничим процесам із програмним керуванням стане можливим оперативно надавати товарам нові якості, внаслідок

чого покупець поступово почне орієнтуватися насамперед не на стандартизовані товари масового споживання, а на нехай і недешеві, але вироби з якісно новими унікальними властивостями. Така трансформація класичних ринкових механізмів начебто і дозволить уникнути товарного перевиробництва та забезпечить максимальну екологічність промислового розвитку та задоволення найвибагливішого попиту.

Крім того, провідні ідеологи цього напрямку, такі як Д. Белл, У. Ростоу, Ж. Еллюль, П. Друкер, Д. Гелбрейт стверджували, що за допомогою «зеленої революції» (меліорації, хімізації, рекультиваци) стане можливим досягти рівня суспільства масового споживання всьому людству, а отже і розв'язати демографічну та продовольчу проблеми у глобальному масштабі. Також прогнозувались і небачені успіхи в царині медицини, фармакології, електронної промисловості, кібернетики (впритул до створення штучного інтелекту, освоєння людиною космічного простору та промислової колонізації сонячної системи і навіть здійснення контакту з позаземними цивілізаціями).

Саме в цей час стала дуже популярною й ідея конвергенції, тобто поступового зближення планування і ринку, соціалізму і капіталізму. Зрозуміло, що подібний процес, як тоді здавалось, максимально сприятиме зниженню рівня загальносвітової військової напруженості і, врешті-решт, забезпечить послаблення, а у подальшій перспективі і припинення, військового протистояння двох наддержав, що з часом зробить непотрібною не лише зброю масового ураження, а й величезні арсенали звичайних озброєнь.

Проте СРСР, оголошений «імперією зла», не витримав конкуренції зі «світом капіталу» і під тиском насамперед внутрішніх нерозв'язних антагонізмів припинив своє існування, а західний світ, як стверджувалось, саме на основі запровадження радикально-ліберальних «рейганоміки» і «тетчеризму» в черговий раз продемонстрував свою здатність долати тимчасові труднощі. Із цього було зроблено висновок: альтернативи ліберальному глобалізму не існує, позаяк капіталістичний суспільно-економічний і політичний устрій має безмежні можливості до самооновлення і самовдосконалення. Що ж до тих чи інших

кризових явищ, передусім у царині економіки, то вони, на думку науково-технологічних прогресистів, носять тимчасовий характер «хвороби росту».

У цьому ж дусі останнім часом у ЗМІ проголошується настання «четвертої хвилі», «четвертої промислової революції», шостого, а в недалекій перспективі і сьомого «технологічного укладу» тощо. Що, своєю чергою, начебто забезпечить значне пом'якшення, а в перспективі і зовсім усуне нинішній конфлікт між індустріальним і постіндустріальним технологічними укладами, які вже згадуваний Е. Тоффлер у своєму бестселері «Футурошок» спочатку пояснював нездатністю сучасної людини швидко адаптуватись до нового, ще небаченого у людській історії ритму життя і соціальної динаміки, тобто намагався вивести соціальні антагонізми з психологічних чинників.

Дещо пізніше цей же дослідник починає визнавати, що входження в інформаційне суспільство породжує велику кількість фундаментальних проблем, обумовлених саме соціальною дезадаптацією внаслідок якісно нових вимог постіндустріалізму до освіти, перекваліфікації, соціальної мобільності витісненої робототехнікою «зайвої» робочої сили, а також зникнення традиційного для моделі «welfare state» державного патерналізму по відношенню до соціально незахищених верств тощо. Про це ж саме пише Д. Белл у «Культурних суперечностях капіталізму» та Ф. Фукуяма в книзі з вельми символічною назвою «Великий розрив».

А ще пізніше у вже згадуваній фундаментальній праці «Третя хвиля» Е. Тоффлер буквально на першій сторінці заявляє, що конфлікт між застарілою інфраструктурою «другої хвилі» — класичного індустріалізму і третьою хвилею постіндустріального суспільства, що народжується, вже набув характеру справжньої війни. Тобто фактично з цього випливає, що реакційні сили мають зиск від економіки «другої хвилі» і тому за будь-яку ціну гальмують новації, а значить і породжують соціальні конфлікти як всередині своїх держав, так і ззовні, де ці конфлікти набувають характеру вже збройного протистояння передусім між вже постіндустріальним західним світом та світовою периферією.

В роботі «Нова парадигма могутності: знання, багатство, насильство на порозі XXI століття» Е. Тоффлер також зазначає, що сьогодні багатство і знання є своєрідною зброєю придушення військової конфліктності у будь-якій точці земної кулі, що фактично значною мірою нівелює значення класичної, у тому числі і ядерної зброї, спрямованої не на створення переваг, а на знищення супротивника. А у книзі «Революційне багатство. Як воно буде створено і як воно змінить наше життя», написаній разом зі своєю дружиною, цей відомий американський аналітик, описуючи загальносвітові негаразди і небезпеки процесу глобалізації, переконує, що вони будуть подолані за рахунок неминучого підвищення не просто рівня масового споживання, а й якості життя у світовому масштабі, цим самим надаючи обґрунтування фукуямівській ідеї «кінця історії» — настання ери безконфліктності і добробуту для всього людства.

Таким чином, головна ідея реаніматорів технологічно-ліберального прогресизму в наш час полягає в тому, що *зادля подолання системної кризи не тільки не потрібно відмовлятися від неоліберальної глобалістської стратегії тотальної лібералізації економічного, інформаційного і геополітичного простору «через голову» національних держав, а, навпаки, слід якомога швидше на глобальному рівні подолати проект «національної держави» як такий, бо, на думку технологічних детерміністів неоліберального штибу, він вже системно і історично вичерпав себе, і необхідно якнайшвидше переходити до суспільств мережевих, які зроблять абсолютно прозорими національні кордони (зокрема модель ЄС під назвою «Європа регіонів»)*. Адже причини нинішніх деструкцій і збільшення рівня нестабільності і конфліктності, за великим рахунком, начебто обумовлені саме так званим фазовим переходом до вже навіть не інформаційного, а, за визначенням, введеним Е. Кастельсом у його знаменитій трилогії «Інформаційна ера», «інформаціонального» або «мережевого» суспільства.

Але проблема в тому, що стрімко наростаюча хвиля світових економічних катаклізмів, попервах найбільш відчутна у фінансовій сфері, почала виступати

помітним дисонансом до описаної ідилії глобальної стабільності в глобалізованому світі. Поступово стало зрозуміло, що загальний тренд світового розвитку суперечить маніловським прогнозам футуристів із табору постіндустріальних утопістів. Зокрема, не виправдались сподівання на надзвичайну прибутковість «четвертого сектору» інформаційних технологій, частково перебільшену внаслідок нерозуміння механізмів формування додаткової вартості у сфері «високих» технологій, а частково свідомо завищену з метою отримання надприбутків від зростання ціни акцій нового сектору економіки. Крім того, як в рекламі безвідходних енергозберігаючих технологій (водневий, електричний двигун, холодний ядерний синтез, керована термоядерна реакція, сонячні батареї тощо), так і в уявленні про тотальну роботизацію промислових процесів завдяки їх граничній екологічності і здатності продукувати необмежену кількість товарів, проглядає все той же технологодетерміністський соціальний утопізм. Адже всі ці новації або є проблематичними з погляду фундаментальних законів взаємозв'язку енергії і речовини, являючи собою все ту ж «теорію» вічного двигуна, або недостатньо рентабельні у масовому виробництві, або, нарешті, не забезпечують якісно новий рівень енергозбереження і екологічної чистоти (вже не кажучи про складність вирішення вже наявних глобальних екологічних, демографічних, енергетичних і продовольчих проблем).

Так само роботизація сама по собі не усуває обмеженості ресурсів, необхідних для забезпечення однакових стандартів споживання як у країнах «золотого мільярда», так і країнах «світової периферії». Натомість вона буквально пожирає лівову частку енергії, природних та інтелектуальних ресурсів світу і породжує нові соціальні проблеми.

І це за ситуації, коли за цитованим свого часу К. Марксом французьким прислів'ям – «мертвий хапає живого», тобто сучасний плутократично-фінансовий тоталітаризм, подібно до тоталітаризму комуністичного і нацистського, не тільки справді гальмує розвиток і запровадження нових технологій, вже не кажучи про побудову адекватного максимальній творчій

самореалізації особи суспільного ладу, а й активно використовує ці новації, наприклад досягнення тієї ж інформаційної революції, для свого самозбереження. Що переконливо показали вже Дж. Орвелл та О. Хакслі, Г. Маркузе, а пізніше О. Зиновєв («Глобальний людинник»). Саме тому прірва у рівні життя між розвиненими країнами та країнами «світової периферії», чисельність населення яких стрімко зростає, не тільки не зменшується, а, навпаки, вже набула відверто загрозливого характеру (на початку 60-х рр. співвідношення у рівнях життя між розвиненим «золотим мільярдом» і «чорноробочою» рештою світу складало 1:60, а у двохтисячних, за різними підрахунками, воно вже вимірювалось пропорцією 1:90 і навіть більше).

У наш час стан гуманітарної катастрофи у багатьох не просто «слаборозвинених» країн, а країн, штучно затриманих у своєму розвитку неокolonіальною політикою міжнародних фінансових інститутів, породив масову еміграцію — небачене за масштабами «переселення народів», у тому числі з територій так званого пострадянського простору, зокрема України. Адже ці формально суверенні державні утворення, громадянам яких прозахідні реформатори обіцяли стрімке входження у посттоталітарний світ масового споживання, замість докорінного покращення життя за рахунок запровадження демократії та ринку буквально звалилися у прірву катастрофічної деіндустріалізації, тіньової економіки, втрати інноваційного потенціалу та різних форм тиранії з притаманним їй невпинним зростанням рівня злочинності, корупції, незаконного вивозу капіталу.

А під час падіння фінансових ринків у 2008 році, а невдовзі і падіння глобального виробництва, стало остаточно очевидно, що світова економічна криза набула небезпечних форм і є лише проявом всеохоплюючої кризи наявної моделі світового соціально-економічного розвитку, включаючи її політичну і навіть духовно-світоглядну складову. Причому всі спроби подолати цю кризу за традиційною неоліберальною схемою додаткових фінансових впливань з метою пожвавлення попиту і наступного стимулювання світової економіки більше нагадують гасіння пожежі бензином. Емісійні активи, що за задумом повинні

були підтримати на плаву банки як основу новітньої «фінансоміки», здебільшого потрапляють на спекулятивні ринки, а промисловість на тлі загальносвітового тренду падіння купівельної спроможності населення неминуче занепадає.

Тотальне ж перекредитування як засіб підтримки рівня життя і збереження середнього класу (простіше — життя в борг як засіб прискорення економічного розвитку і підтримки на плаву «середнього класу» та ілюзій «сталого розвитку») насправді призводить до неминучої втрати купівельної спроможності населення і падіння рівня життя не тільки аграрно-індустріальних, а й так званих постіндустріальних країн, і, в кінцевому підсумку, уповільнює загальносвітові темпи економічного розвитку. Про це, зокрема, пише П. Крауч у працях «Постдемократія» та «Дивна не-смерть неолібералізму».

А безпосереднім наслідком цього процесу, своєю чергою, є стрімке збільшення кількості регіональних військових конфліктів (серед яких і російсько-український) і їх перетікання у форму так званої гібридної війни, на тлі чого різко зростає загроза виникнення глобального воєнного конфлікту, в тому числі з використанням ядерної зброї.

Vid Realpolitik do Realgeopolitik

Як наслідок «кризи жанру» інформаційно-постіндустріальної соціальної утопії на передній план дедалі сильніше виступають концепції, витримані в душі навіть не «реальної політики», а скоріше свого роду «реальної геополітики» та геоекономіки. Суть цих ідей коротко можна сформулювати таким чином: «світом править і завжди буде правити сила, позаяк головним мотивом міжнародної політики будь-якої держави є боротьба за ресурси, необхідні не тільки для виживання, а й для підтримання високого рівня комфорту тих, хто має переваги в економічних і військових засобах глобальної експропріації».

Зокрема, якщо говорити про пострадянський простір, згідно з подібним силовим геополітичним підходом, після знищення СРСР головним завданням «вільного світу» і США як його економічного і військового лідера було насправді зовсім не встановлення пресловутої економічної і політичної демократії в країнах, що утворились на уламках однієї з двох супердержав, а

забезпечення повного і незворотного демонтажу радянського ВПК та збройних (насамперед ядерних) сил. При цьому нав'язування пострадянським країнам «шоку без терапії» скоріше трактується як форма контрибуції на користь Заходу, який переміг у холодній війні, *тобто свого роду виступає справедливою винагородою для «імперії добра», яка справді витратила величезні зусилля і ресурси для перемоги над «імперією зла», а сьогодні перебуває в авангарді боротьби зі світовим тероризмом.*

Що ж до жертв будь-яких агресій, наприклад України, то, на відміну від прибічників «хвиль демократії», з точки зору *Realgeopolitik* головний гравець на геополітичній шахівниці нікому не зобов'язаний допомагати безкорисно, тим більше, що допомога слабкому, який не здатний сам за себе постояти — загалом невдячна справа. Не випадково після добровільного ядерного роззброєння інтерес США до України, влада якої намагалась отримати політичні дивіденди від цієї ініціативи і навіть виступити ініціатором всезагального ядерного роззброєння, різко згас.

Водночас, якщо у 60-ті рр. минулого століття адептами агресивної політики Пентагону розкручувався міф про нейтронну бомбу як «абсолютну зброю» вибіркової дії, що майже не руйнує інфраструктуру і тим самим надає новий сенс застосуванню ядерної зброї, то сьогодні популярною стала версія, згідно з якою стабільність т.зв. світового порядку забезпечуватиметься завдяки використанню надточної і надпотужної неядерної зброї та електронних засобів виведення з ладу систем управління.

Більше того, взято на озброєння досягнення саме інформаційного суспільства. Активно пропагуються засоби психотропної зброї нелетального характеру, здатної частково або повністю виводити з ладу живу силу за допомогою впливу на фізіологію і психіку. Нарешті, за умов використання можливостей сучасних ЗМІ, стає можливим зомбування за допомогою промивки мізків та постійного прихованого збору інформації, стеження і контролю практично за кожною людиною, про що, зокрема, пише в останніх книгах уже згадуваний Е. Тоффлер.

Підсумовуючи можна сказати, що так звані яструби, спираючись на методологію класичної геополітики, фактично виходять з того, що новий світовий порядок «керованого хаосу», побудований на праві сильного, буде принаймні значно більш справедливим аніж стан катастрофічного хаосу, в який час від часу закономірно зривається відповідно вертикально структурований світ.

Передусім до класиків подібного жанру потрібно віднести З. Бжезінського, в працях і численних виступах якого з часів програмної «Великої шахівниці», що має виразний підзаголовок «Панування Америки та його геостратегічні імперативи», перспективи тієї чи іншої країни і сучасного світу завжди оцінюються насамперед не на основі технологічно-ринкового оптимізму, що буцімто створює умови для всезагального роззброєння, а з позицій існуючого в світі балансу сил. Економічний потенціал будь-якої держави за такого підходу насамперед розглядається як основа її військового потенціалу, а її інтереси — як прагнення до геополітичного домінування.

У своїх працях, ідеї яких часто покладались в основу реальної стратегії США, згадуваний американський експерт, незважаючи на економічні успіхи Китаю, беззастережно віддавав пальму першості світового лідерства США, підкреслював, що військово залежний від НАТО Євросоюз і надалі залишатиметься у фарватері їхньої політики, а Росія вже не відновиться у статусі агресивної імперії, справедливо підкреслюючи, що саме незалежна Україна — необхідна умова для відвернення російської загрози.

Утопічність геополітичного реалізму

Але проблема полягає в тому, що у більш віддаленій перспективі реалізація геополітичних проектів, спрямованих на забезпечення переважно національних інтересів США, не призвела до очікуваних геополітичними реалістами наслідків.

Так, втягування Піднебесної у глобальний економічний і фінансовий (тобто насамперед доларовий) простір, максимальне сприяння розвитку Китаю та інших східно-азійських країн у якості світової фабрики дешевого ширпотребу і винос з метою отримання надприбутку в ці регіони з дешевою робочою силою

промислових виробництв Заходу, врешті-решт вдарили бумерангом по самих розвинених країнах, спричинивши падіння якості життя. Адже витіснені у сферу послуг зайві робочі руки у самих США на що, зокрема, звертає увагу П. Дж. Бюкенен в книзі з промовистою назвою «Смерть Заходу», легко заміщуються тими ж емігрантами і спричиняють масову декваліфікацію «блакитних комірців». Саме про це сповіщав з глибокою тривогою новообраний президент Д. Трамп у недавньому виступі перед Конгресом.

Взагалі, розкручування різного роду іпотек і системи «життя в кредит», яке в кінцевому підсумку різко знизило рівень життя більшості населення в самих економічно і технологічно розвинених країнах, значною мірою стало можливе завдяки саме надексплуатації робочої сили за межами «світового ядра» і штучного зниження ціни на експортні товари і ресурси країн «світової периферії» [1].

Для Китаю ж стратегія економічного демпінгування заради збільшення експорту, що досягалось за рахунок недотримання екологічних стандартів та ігнорування елементарного соціального захисту, за умови здороження робочої сили передусім внаслідок тривалої політики «одна сім'я – одна дитина», обернулася величезними диспропорціями соціально-економічного розвитку. Так, на тлі продовження світової економічної кризи, що супроводжується загальносвітовим падінням купівельної спроможності та реіндустріалізації в розвинених країнах, заради підтримки високих темпів економічного розвитку і збереження високої зайнятості, а значить і політичної стабільності, китайська влада розпочала квазікейнсіанську політику гігантських нерентабельних капіталовкладень, що, по суті, не мають належної прибуткової віддачі. А це, своєю чергою, уже призвело до величезного боргу, співставного з американським зовнішнім дев'ятнадцяти трильйонним зовнішнім боргом [2]. Зокрема, на 2016 рік борг Китаю уже складав приблизно \$27,2 трлн., або 255% ВВП. Це поки що менше, аніж у теж кризової Єврозони (271%), Великобританії (266%) або давно стагнуючої у неоліберальному «болоті» Японії (394%). Але

вкрай небезпечною є швидкість зростання цього боргу, адже на кінець 2008 року китайський борг складав тільки 147% ВВП) [3].

З іншого боку, активно запозичуючи західні технології, Китай зробив економічний ривок і наростив військові м'язи (у тому числі ракетно-ядерний потенціал). Маючи величезні людські резерви, ця супердержава перетворилась на потужного самостійного геополітичного гравця, який прагне захопити тихоокеанські комунікації і ринки збуту (згадаймо небезпечний перманентний конфлікт між Китаєм і США за контроль над Південним морем), а також подібно до західних геополітичних гравців винести свої економічні проблеми назовні.

Нав'язування «шоку без терапії» під виглядом радикально-ліберальних реформ і неоколоніальну експлуатацію усього так званого пострадянського простору, спроби недопущення за жодних обставин відновлення «Імперії зла» під гаслами про необхідність зміцнення міжнародної безпеки також не увінчалися успіхом. Адже для реалізації цієї стратегії на пострадянському просторі потрібно було *небачено збагатити і привести до влади антинаціональні компрадорські еліти, готові проводити реформи ціною геноциду власного народу*. Згадаймо, В. Путін є ставлеником ельцинського клану, що отримав всю повноту державної влади з метою гарантування безпеки і збереження награваного «новим росіянам». Отже, *західні плутократичні псевдоеліти, що сприяли приходу до влади «младореформаторів», які, під виглядом радикальних реформ, влаштували і в Росії, і в Україні гуманітарну катастрофу, так чи інакше причетні до виникнення нинішньої російської етно-фундаменталістської кримінально-імперсько-люмпенської тиранії*.

Правлячому в Росії «спецслужбістському» клану вдалось використати сучасні інформаційні технології для розпалювання небаченої шовіністичної істерії, під прикриттям якої відбувається анексія частини суверенної території України. А головне, з метою гарантувати свою недоторканість і підвищення геополітичного статусу путінський режим уже в 2018 році планує розгортання балістичних ракет третього покоління «Воевода» та ракет шахтного базування четвертого покоління «Сармат» (за класифікацією НАТО «Сатана-2») з кількома

гіперзвуковими маневреними боєголовками і багатьма імітаційними цілями, які у разі постановки їх на бойове чергування складають смертельну загрозу для самих США.

Причому навіть у випадку, якщо президент США Д. Трамп з непередбачуваністю його внутрішнього і зовнішнього курсу, піде на відновлення партнерських стосунків з Росією задля забезпечення її державної цілісності з метою недопущення втрати контролю над ядерними боєприпасами, зокрема, буде повністю скасовано нинішній режим санкцій, це лише продовжить агонію нинішнього путінського режиму та з великою ймовірністю штовхне його на нові імперські військові авантюри, які пришвидшать внутрішню дезінтеграцію Росії і збільшать ймовірність в ході її остаточного розпаду втрати контролю над російським ядерним потенціалом. При цьому лише збільшиться загроза застосування ядерної зброї самою правлячою в Росії бандократією.

Не вирішують проблеми і натяки Д. Трампа щодо можливості обміну принаймні частини ядерної зброї Росії на скасування діючих проти російського агресора санкцій. Росія ніколи не піде на скорочення, які в очах одурманеного антиамериканською пропагандою населення сприйматимуться як здача імперських «національних інтересів», а головне, усуне реальну загрозу для США і Китаю. *Адже саме за логікою геополітичного прагматизму після цього ядерні держави просто не стануть з нею більше рахуватись. Яскравий приклад чого — ставлення Заходу до України. Отже, фактично ядерна зброя – головна гарантія існування путінського режиму!*

Крім того, внаслідок використання подібної системи «множинних стандартів», сумним прикладом якого є невиконання нехай навіть недостатньо юридично оформлених Будапештських гарантій територіальної цілісності України з боку США, Британії і, звичайно ж, Росії, існує велика ймовірність форсування розроблення і створення ядерної зброї економічно і військово недостатньо потужними країнами, *для яких вона може стати єдиним гарантом збереження власного суверенітету.*

Те саме можна сказати і про політику США на Близькому Сході, позаяк спроба під виглядом боротьби з тероризмом поставити під свій контроль цей регіон з найбільшими в світі запасами високоякісної, найбільш рентабельної для видобування нафти, також дестабілізували Близький Схід, значною мірою сприяли появі екстремістських фундаменталістських рухів, а також виникнення міжнародних терористичних організацій, що сьогодні вже зазіхають на створення всесвітньої ісламської теократії (вже не кажучи, що самим США ця військова експансія принесла значно більше прямих фінансових та репутаційних збитків, аніж очікуваних дивідендів).

До того ж путінська політика на Близькому Сході, спрямована на захист сирійського режиму, а головне, окупація України, спирається на все ту саму геополітичну міфологію права сильного. Адже у всіх виступах нинішнього російського лідера на тему міжнародної безпеки під гаслом «чому їм можна, а мені — ні?» весь час прямо чи опосередковано лунають звинувачення Заходу в тому, що він перший порушив і продовжує порушувати базові засади ялтинської системи міжнародних відносин.

Не випадково політику Дж. Буша Молодшого на Близькому Сході і насамперед вторгнення до Іраку обережно не схвалюють Ф. Закарія («Майбутнє свободи: неоліберальна демократія в США та за їх межами» та «Постамериканський світ майбутнього»), Ф. Фукуяма («Америка на роздоріжжі») та відкрито нещадно критикує не тільки адепт «відкритого» неоліберального суспільства Дж. Сорос («Мильна бульбашка американської переваги», «Епоха помилок. Наслідки війни проти терору»), а навіть згадуваний метр трансатлантичного геополітичного гегемонізму З. Бжезінський («Вибір: світове панування чи глобальне лідерство», «Наступний шанс: три президенти і криза американської супердержави»).

Нарешті, усе тривожніше лунають і оцінки стану самої американської економіки, яка, попри постійні запевнення про початок економічного зростання, насправді не пододала періоду стагнації. В Євросоюзі економічна криза доповнюється демографічною та кризою національної ідентичності класичних

європейських націй [4]. І все це за великим «гамбурзьким рахунком» обумовлено стратегією фінансового імперіалізму, яка вже фактично перетворилась на глобальну лихварську систему відчуження національних багатств [5].

Отже, можна впевнено стверджувати, що стратегія, яку Дж. Сорос визначає як «геополітичний реалізм», також зазнала краху. Адже головної мети, яку той самий З. Бжезінський не стомлювався повторювати багато років, а саме забезпечення світової стабільності за збереження військово-економічної гегемонії США, досягти не вдалося. Причому не тільки Китай усе активніше демонструє свій економіко-військовий гегемонізм, фактично ставши новим центром геополітичної сили, а й нинішні лідери Росії, зрозумівши, що повне роззброєння, позбавляючи Росію статусу великої держави, робить надто «легко замінними» представників нинішньої тиранії, взяли курс не тільки на імперську регіональну військову експансію, а й на докорінну модернізацію і розширення арсеналів звичайної і, що особливо трагічно, ядерної зброї [6]. Що, як визначає З. Бжезінський, наприкінці 2016 року у статті «Криза світової влади та потрібний союз США, Китаю і Росії», своєю чергою збільшує непередбачуваність розвитку світових подій і загрозу широкомасштабних війн. *І це, на нашу думку, переконливо доводить, що на практиці глобальні реалісти виявляються не меншими утопістами у негативному сенсі цього слова, аніж утопічні оптимісти [7].*

Проблема стадіально-цивілізаційної альтернативи

На перший погляд глобальний постіндустріалізм та геополітичний гегемонізм передбачають докорінно відмінне бачення механізму реалізації своїх стратегій. Зокрема, технократичний оптимізм фіксує увагу на позитивності місії Заходу для розвитку країн, що все ще пасуть задніх у різноманітних рейтингах економічного і соціального розвитку. А певні слабкі місця, недоліки цього процесу, як зазначалось, оцінюються як тимчасовий побічний продукт цих у цілому прогресивних процесів, здебільшого викликаний неготовністю інерційних традиційних суспільств першої і другої хвилі до сучасної небаченої глобальної динаміки.

Звідси, між іншим, і просторікування про те, що той же МФВ зробив і робить дуже багато корисного, стимулюючи прогресивні реформи у кризових країнах. А всі негаразди, начебто пов'язані з діяльністю цієї організації, обумовлені тим, що її рекомендації або неправильно зрозуміли, або неправильно використовують. Такій версії максимально сприяє те, що офіційні меморандуми МФВ, навченого попередніми спробами «бунту на кораблі» в різних регіонах світу, здебільшого мають розпливчастий характер, не афішуються в місцевих ЗМІ і затверджуються кулуарно тими компрадорами при владі, яким за оцінками самих речників МФВ в жодному разі не можна доручити багатомільярдні кредити через небезпеку їх, м'яко кажучи, «нецільового» використання.

Що ж до «тверезо мислячих» проімперських геоаналітиків, то, визнаючи існування вертикальної структури сучасного світу і те, що лише її верхня частина користується благами сучасної цивілізації, вони оцінюють такий стан речей цілком природним, неминучим, і, фактично, довічним, обумовленим принциповою недорозвиненістю більшості народів світу. Оскільки ж в біологічному і соціальному світах головні мотивації відбуваються за принципом «хто сильніший, той і правий», а допомога слабкому обтяжує «благодійника» невігідними для нього зобов'язаннями, то порушення державами або союзами, що взяли на себе місію забезпечення хоча б відносної загальносвітової військової стабільності, будь-яких офіційних домовленостей і угод з метою встановлення «світового порядку» не повинно розглядатися як акти агресії або неоімперіалістичної політики. За такого бачення міжнародні миротворчі організації, в тому числі ООН, діяльність яких спрямована на досягнення загальнолюдських інтересів, у принципі не можуть бути ефективними через утопічні програмні завдання. Тому і виникають побоювання, що новообраний президент США Д. Трамп врешті-решт розміняє Україну на лояльність Росії у неафішованому протистоянні американської супердержави з Китаєм і Європою.

Адже подібний геополітичний прагматизм, якщо не утилітаризм, часом лунає і з уст Д. Трампа стосовно майбутніх стосунків з Росією, які начебто

будуть визначатися не абстрактними моральними заповідями, а тим, що в поточний момент вигідно США для реалізації власних національних інтересів.

Що ж до діяльності тих же МВФ, Світового банку та інших міжнародних західних фінансових організацій, то за такого підходу весь час підкреслюється, що вони не є благодійними установами, а борги за будь-яких обставин потрібно віддавати. Саме тому є достатньо підстав вважати, що головна причина трактування конфлікту на Донбасі як АТО, замість того, щоб назвати речі своїми іменами, тобто військовою окупацією Росією частини території України і розв'язання війни з метою остаточного розчленування української держави, полягає в тому, що таке адекватне визнання України воюючою стороною, що чинить опір агресору, ускладнило б застосування до вкрай знесиленої воюючої країни-союзника грабіжницьких вимог МВФ.

Насправді слід констатувати, що обидва описані вище, здавалося б, несумісні геостратегічні підходи до розуміння логіки історичного процесу є лише двома сторонами однієї медалі (стратегія «благодійницького» фінансово-імперського неокolonіалізму у формі кредитно-лихварської експансії як завжди доповнюється і прикривається «реалістичною» «політикою канонерок»). І вони не тільки описують цей процес у химерно викривленому вигляді, а й, що більш небезпечно, по суті приховують тоталітарно-неоліберальну імперіалістичну природу багатьох вимірів сучасного глобалізму, *провокуючи подальше загострення конфлікту між космополітичним неоліберальним екстремізмом (за Дж. Соросом, «ринковим фундаменталізмом») та породжуваним ним таким же глобалістським етнорелігійним фундаменталізмом).*

Уся ж відмінність утопічного прогресизму від геополітичного прагматизму полягає в тому, яким чином оцінюється перевага у володінні Заходом інформаційними технологіями як основою економічної чи військової експансії, які насправді «ідуть пліч -о- пліч».

Тому не випадково свого часу знаний аналітик Г. Кан, що був засновником і директором Гудзонівського науково-дослідного інституту, де розроблялись довгострокові науково-технічні соціально-економічні і військово-технічні

прогнози за замовленнями як уряду США так і фінансово-промислових транснаціональних корпорацій, у своїх книгах «Щодо термоядерної війни» (1960), «Думки про немислиме» (1962), «Про ескалацію: метафори і сценарії» (1965) зятято обстоював і навіть виправдовував необхідність використання ядерної зброї у майбутній світовій війні. І водночас в якості одного з найвідоміших футурологів той же Г. Кан у своїх працях, що отримали великий розголос, таких як «Рік 2000» (1967), «Майбуття. Роздуми про 70-ті – 80-ті роки» (1972), «Наступні 200 років» (1976), «Економічний розвиток світу» (1979), «Майбутній бум» (1982), «У Землі достатньо ресурсів» (1984) активно пропагував можливість досягнення загальнопланетарної соціальної гармонії на основі наростаючої лавини науково-технічних новацій.

В наш час Е. Тоффлер, як зазначалося вище, оспівує неминучість настання у всесвітньому масштабі Третьої хвилі, яку запровадить Захід, що переможе реакцію індустріальної фази за допомогою таких «озброєнь» як технології і знання та назавжди покладе кінець ядерній загрозі людству. І водночас у недавній книзі «Війна і антивійна: виживання на початку 21 століття» він же наголошує на тому, що володіння зброєю третьої інформаційної хвилі дає Заходу незаперечну перевагу у боротьбі за геополітичне домінування над державами з озброєннями, що виповідають рівню другої (індустріальної) і першої (аграрної) «хвиль».

Нарешті, співець глобального кінця військових і соціальних конфліктів Ф. Фукуяма у книзі «Сильна держава», фактично ототожнюючи американський націоналізм з імперіалізмом, визнає необхідність підтримки світового порядку не коштом задекларованих принципів мирного співіснування, а за допомогою військово-економічного гегемонізму США. Цей же автор у книзі «Наше постлюдське майбутнє» висловлює соціал-дарвіністські погляди і також апелює до засобів фармацевтичного і генетичного контролю над людством.

І дуже небезпечно, що в самій Україні вже вийшли десятки, якщо не сотні публікацій, присвячених побудові довгострокових прогнозних сценаріїв, авторів

яких також можна чітко розділити на все тих же «утопістів» і «реалістів», що аж ніяк не сприяє розумінню механізмів вирішення глобальних проблем сучасності.

Чи насправді розпочалась Третя світова війна?!

Важливо зазначити, що в обох базових підходах сучасної західної футурології та «теоріях» запобігання Третью світової війни і ліквідації всіх видів зброї масового ураження за допомогою «Третью хвилі» залишається за кадром той надзвичайно важливий факт, а саме те, що в сучасному світі вже давно застосовується і планується застосовуватись і надалі «зброя» величезної руйнівної сили, дивовижна особливість якої полягає в тому, *що її використання подається як вища форма благодійництва, особлива глобальна миротворча місія по відношенню до країн, що вже не стільки прагнуть увійти в постіндустріальну фазу, скільки намагаються звести кінці з кінцями, все більше деградуючи під тиском боргового тягаря.*

У даному випадку йдеться зовсім не про особливі види генетичної або фармакологічної зброї і навіть не про інформаційну війну, яка стала важливою складовою так званої гібридної війни. А про форму руйнівної експансії, пов'язану з глобальними процесами, що отримали делікатну назву «нееквівалентний економічний обмін» між розвиненими країнами та країнами світової навіть не периферії, а скоріше вже резервації. Цей особливий тип зброї масового ураження, який справді кожний день відбирає десятки тисяч життів, виник ще на етапі формування механізмів світового лихварства та його переростання у фінансовий імперіалізм (колоніалізм фінансово-лихварського типу завжди виступав каталізатором, а то й причиною військових інтервенцій і навіть світових війн). А потім досяг величезних масштабів після Другої світової війни, коли були створені міжнародні фінансові організації, а американський долар набув статусу світового платіжного засобу, і водночас з'явилися нові фінансові інструменти та інформаційні мережі для небаченої інтенсифікації розвитку фіктивних фінансових активів, за допомогою яких отримуються цілком реальні ресурси і послуги.

Частково про механізми вказаної експансії йшлося вище. Можна згадати і про непрямі прибутки або вигоди обумовлені політикою МВФ на зниження інфляції шляхом підвищення відсоткових ставок і стискання грошової маси. Йдеться передусім про придушення потенційного конкурента в особі національного виробника, стимулювання імпорту, в тому числі імпорту західного капіталу. Крім того, збереження стану перманентної економічної кризовості «недієздатних держав» («Failed States») знецінює національні валюти, збільшує попит на зовнішні запозичення, зміцнює долар як світову резервну валюту і збільшує потребу в ньому, що саме по собі дозволяє США отримувати від цього великий реальний зиск.

Але ще важливіше, що всі форми неоліберального співробітництва з міжнародними фінансовими інститутами, які започатковувались для боротьби з бідністю і безкорисної допомоги країнам, що потерпають від гуманітарних катастроф, передбачають, надто за рішеннями «вашингтонського консенсусу», скорочення соціального захисту, чим, власне, значною мірою обумовлена нинішня орієнтація стрімко зростаючих правих рухів на начебто опозиційну «американському імперіалізму» Росію [8].

Не випадково навіть Дж. Сорос, який заробив величезні статки на світових фінансових спекуляціях, в роботах «Криза світового капіталізму» та «Про глобалізацію» вимушений визнати, що МВФ, який створювався для підтримки купівельної спроможності і економічного розвитку країн, що потрапили у кризову ситуацію, розробляв свої перші програми за ситуації фіксованих валютних курсів і золотого стандарту, що утруднювали неконтрольований вивіз капіталу. Крім того, цей міжнародний спекулянт визнає, що за задумом ініціатора створення даної міжнародної установи видатного економіста Дж. Кейнса, статут МВФ мав передбачати спільну відповідальність позичальника і кредитора за ефективність використання кредитів (до цього ж закликав ще у середині 80-х років минулого століття і засновник «Римського клубу» А. Печчеї у бестселері «Людські якості. Шість цілей для людства»).

Сьогодні ж світові фінансові установи обслуговують інтереси розвинених країн і передусім американської ФРС, що, за великим рахунком, шкодить самим США. З цими організаціями пов'язані новітні механізми глобальної неокolonіальної надексплуатації країн-позичальниць, що значною мірою перетворило потужні фінансові банківські установи на тіньові криміналізовані структури, які почали активно обкрадати і американських вкладників. Йдеться не тільки про кредити міжнародних фінансових організацій, а всю систему позичання за допомогою випуску держав, що опинились у скрутній ситуації короткострокових державних фінансових акціонерних запозичень під грабіжницький процент.

Ці явища докладно вивчали і описали Дж. Стігліц («Глобалізація і її тягар»), Дж. К. Богл («Битва за душу капіталізму»), Д. Харві («Коротка історія неолібералізму»), Д. Келфф («Антиамериканський бізнес. Піднесення нової європейської моделі економіки»), І. Валлернстайн («Історичний капіталізм»), Н. Хомський («Прибуток на людях» та «Новий військовий гуманізм»), П. Кругман («Найзаплутаніша проблема: втрата нашого шляху в новому столітті»), Е. Тодд («Після імперії. Есе про загнивання американської системи»). Дж. Перкінс («Сповідь економічного вбивці»).

Про деструктивність загальносвітового «позичкового» тренду свідчить той факт, що поляризація доходів внаслідок реалізації неоліберальної стратегії є безпрецедентною: 8,4% земель сьогодні володіють 4/5 світового багатства, а 2/3 населення планети ділять між собою жалюгідні 3% активів. При цьому роль монополій стрімко збільшується! [9]. Як наслідок сукупний борг країн, що розвиваються, який на початку 80-х років складав близько 1,8 трильйона доларів, лише за 2015 рік виріс на 1,6 трильйона доларів і складає 62 трильйони доларів [10].

Якщо ж говорити про нашу країну, то для того, щоб переконатись у правильності сказаного, достатньо ознайомитись хоча б з останніми офіційними меморандумами, які підписала Україна з МВФ за ситуації, коли вона фактично перебуває в стані війни з офіційно визнаним Заходом агресором. Зокрема

повідомлялось, що нещодавно голова МВФ К. Лагард висловила серйозну стурбованість стосовно критичного характеру демографічної ситуації в Україні і при цьому одночасно з її ж вуст лунають дифірамби на адресу В. Гонтаревої, яка насправді несе безпосередню відповідальність за тотальне зубожіння українців [11].

Справді, особливістю демографічної ситуації в Україні є кризовий стан здоров'я і життєздатності населення — високий рівень захворюваності дітей та дорослих, і, що особливо трагічно, передчасна смертність громадян у працездатному віці, перевищення більш як втричі чоловічої смертності над жіночою. Україна — друга за зростанням смертності країна в світі! І водночас усі вимоги «реформ» МВФ, в тому числі і згідно з останнім меморандумом, спрямовані на продовження політики скорочення «зайвих» бюджетних витрат за рахунок населення, яке майже поголовно вже перебуває у жебрацькому стані, і на те, щоб якомога швидше за безцінь розпродати українську землю.

Наприклад, вимога пенсійної «реформи», згідно з якою пенсійний вік має розпочинатись з 63 років легко корелюється з середньою тривалістю життя чоловіків в Україні, яка складає сьогодні 63,8 роки; тобто внаслідок цих нововведень бюджет отримає істотні додаткові надходження для виплати боргів за рахунок того, що значна частка населення просто не доживатиме до пенсії. І це за умови, що у відповідності до стандартів ООН в світі встановлена межа бідності на рівні 5\$ на день, а в Україні за нинішнім законодавством прожитковий мінімум складає 1,8\$ [12].

Таку політику справді важко визначити інакше, як геноцид [13]. Укупі з війною, що триває в Україні третій рік, вона породила втечу мільйонів українців в еміграцію (додатково до мільйонів тих, хто вже виїхав раніше). При цьому наш антиросійський союзник Польща, в якій уже перебувають мільйони українських вимушених переселенців, офіційно оголосила активне додаткове залучення максимальної кількості робочих рук з України [14]. Тому зовсім не випадково є поява в ЗМІ заголовків на кшталт такого «Нас свідомо знищують, роблячи на цьому бізнес» [15].

Але ще раз підкреслимо, що така глобальна економічна стратегія, справді й економічно, і духовно нищить самі розвинені країни, що і констатував Д. Трамп у своїй інавгураційній промові. Саме цей занепад став причиною стрімко наростаючої світової економічної кризи і нерозривно пов'язаного з нею загострення військової конфліктності та зростання небезпеки застосування ядерної зброї. Не випадково передвиборчі декларації про відмову від монополії банківського капіталу над промисловим і повернення до протекціоністського курсу на реіндустріалізацію США принесли Д. Трампу такі високі політичні дивіденди.

На закінчення слід зазначити, що сьогодні на наших очах глобалізований світ «просідає» під власною вагою та геополітично і гео економічно фрагментаризується (безпосереднім показником чого є і сучасна політико-економічна криза гранично космополітизованого ЄС). Тому антикризова модель суспільного розвитку, яка не має нічого спільного з описаними вище глобальними сценаріями, має передбачати досягнення максимального синтезу геополітичного глобалізму та регіоналізму на основі відродження ролі модерної національної держави.

У контексті проведеного аналізу стає зрозумілим марність нескінченних ремствувань щодо ядерного роззброєння України та необхідності відновлення її ядерного потенціалу. Адже дискусії з цієї проблеми постійно точаться навколо питання, чи здатна була наша країна утримувати, відновлювати і в разі потреби застосовувати ядерну зброю, виходячи з своїх фінансових можливостей і наявності відповідних кадрів і технологій. Насправді, головна причина доцільності демонтажу українського ядерного потенціалу знаходиться в зовсім іншій площині. Досвід двадцяти п'яти років намагань побудови незалежності показав, що українські громадяни всіх етнічних ідентифікацій виявились неспроможні консолідуватись у повноцінну політичну націю і, тим більше, у готовий до нещадної боротьби з будь-якими антинаціональними і антисоціальними внутрішніми і зовнішніми силами повноцінний народ [16].

Внаслідок цього до політичних і економічних «командних висот» прийшли, активно підтримані міжнародною фінансовою плутократією, компрадорського істеблішменту, в тому числі люмпенізовані представники так званої п'ятої колони, що існують за рахунок дограбовування залишків накопиченого багатства поколіннями мешканців України національних багатств. Адже в Україні практично всі сфери суспільного життя, економічні і політичні інститути економічні галузі та регіони поділені між мафіозними кланами. Вже не кажучи про тіньові сфери обороту наркотиків, алкоголю, експорт зброї, гральний бізнес або проституцію. А тому небезпека порушення умов зберігання ядерної зброї і навіть її передачі за гроші в руки кримінальних терористичних структур зденаціоналізованими і маргіналізованими представниками українського політикуму і армії справді була і залишається сьогодні надто великою.

Те ж саме стосується і багатолітньої дискусії з приводу запровадження в Україні вільного продажу населенню вогнепальної зброї, якого, разом з відновленням ядерного статусу Україні, на програмному рівні вимагає новостворена на основі батальйону Азов політична партія парламентського типу під назвою «Національний корпус» та деякі інші праворадикальні політичні сили. На наш погляд, це недоцільно з тих самих причин: відсутній належний рівень національно свідомої і, тим більше, патріотично вмотивованої критичної маси громадян, здатних не прийняти не тільки псевдоідеали тоталітарної за своєю суттю неоліберальної ідеології, а й доморощені рясно угноєні неофеодальним релігійним консерватизмом домодерні етноцентричні цінності. А за такої ситуації навіть масовий продаж зброї населенню не тільки нікого не врятує, а ще погіршить криміногенну ситуацію.

І за нашим глибоким переконанням, майбутнє не тільки України і ЄС, а й людства у цілому в кінцевому підсумку буде залежати від того, чи будуть здатні здорові національні сили, які неодмінно активізуються на тлі неминучої геополітичної фрагментації світу практично на всіх континентах, консолідувавшись на основі модерно національних цінностей, виробити альтернативну стратегію суспільно-економічного розвитку та гідно протистояти

силам як ринково фундаменталістської, так і релігійно фундаменталістської реакції.

Список використаних джерел і літератури:

1. Шморгун О. Фінанси і майбутнє глобальної економіки // Перехід-IV. – 2000. – №1. – С.94-109.
2. Китайский долг превысил долг США: насколько устойчива ... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.south-invest.com/dolg?language=ru>
3. Долг Китая стремительно растет. Его показатель уже в три раза превышает опасный уровень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2016/09/20/657812-dolg-kitaya-stremitelno>
4. Шморгун О. Демографічна катастрофа як чинник глобальної воєнної загрози. Частина 1// Інформаційно-аналітична газета «Контраст». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kontrast.org.ua/news/2592.html>
5. Шморгун О. На війні як на війні – 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylya.net/analytics/history/na-viyni-yak-na-viyni-2.html>
6. Шморгун О. Українсько російська партія на світовій геополітичній шахівниці // Віче, № 7-8, 2016. — С.53-56.
7. Бжезінський З. «Криза світової влади та потрібний союз США, Китаю і Росії». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalaffairs.ru/global-processes/Krizis-mirovoi-vlasti-i-troistvennyi-soyuz-SShA-Kitaya-i-Rossii-18528>
8. Шморгун О. Демографічна катастрофа як чинник глобальної воєнної загрози. Частина 2. // Інформаційно-аналітична газета «Контраст». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kontrast.org.ua/news/2591.html>
9. А. Жмеренецкий Как выжить в будущем. Восемь трендов, которые вскоре изменят мир. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://focus.ua/society/371851/>
10. Долг развивающихся стран лишь вырос на \$1,6 трлн до \$62 трлн в 2015 году. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vedomosti.ru/economics/articles/2016/03/18/634108-dolg-razvivayuschihya-stran>
11. Шок! Стала известна настоящая «цена» транша МВФ для Украины. Это уже слишком... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bombanews.pro/%D1%88%D0%BE%D0%BA->
12. ООН установил черту бедности. Показатели украинцев оказались в 4 раза меньше. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newsgood.com.ua/?p=3705>
13. Повний текст меморандуму з МВФ. Геноцид українців. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://antikor.com.ua/articles/105923-povnij_tekst_memorandumu_z_mvf._genotsid_ukrajintsiv.
14. Польша оголосила про важливі зміни для українських мігрантів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eizvestia.com/uk/news_politics-ukr/full/283-polshha-ogolosila-pro-vazhlivi-zmini-dlya-ukrainskix-migrantiv
15. Нас намеренно уничтожают, делая на этом бизнес: Украина – вторая по росту смертности страна в мире. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newsgood.com.ua/?p=8265>
16. Шморгун О. Модерні етнонаціональні процеси: потенціал антикризового розвитку України/Проблеми всесвітньої історії: науковий журнал – №2, – К. 2016. –30-49.